

УДК: 347.78.01
Примљено: 17. новембар 2008.
Прихваћено: 15. децембар 2008.
Оригинални научни рад

Српска политичка мисао
број 4/2008.
год. 15. vol. 22.
стр. 239-252.

Игор Јанев

Институт за политичке студије, Београд

ОСНОВИ ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ СВОЈИНЕ И ПРОБЛЕМ ЊЕНЕ ДЕФИНИЦИЈЕ

УВОД

Право на интелектуалну својину је право новијег датума. Ово право се јавља са интензивним напретком комуникација и привреде. Глобална економија креира од информација производни фактор са својом ценом у датом времену. Развој овог фактора диктира услове његове заштите кроз посебне обавезе исказиве као права над креативним добрима.

Претече овог права налазимо још у петнаестом веку. Са појавом првих штампарија, дошло се на идеју да се права писаца заштите. Овде је заштита углавном спорадична и нема системски карактер. До трансформације значаја овог права доћи ће битно касније са напретком капиталистичких односа.

Интелектуална својинска права олакшавају и подстичу кретање, уређење и функционисање тржишта информација. Знање и иновације су, по природи непросторне и лако се преносе у неконтролисаном амбијенту. Неко добро је условно формулисано *неконкурентно* ако њена употреба од стране једног учесника поретка не умањује њену корисност и за друге субјекте. Добро је *апросторно* ако њено присуство није локализовано на одређено окружење. Неривална добра као и фајлови са звуком и сликама и другим садржајима на интернету су сви апросторни. Таква добра могу да се карактеришу као интелектуална имовина или као производи знања, ако могу монополски, системским алатима, односно правима да се заштите креирајући законске обавезе за субјекте права. Такви производи постају тада робе на тржишту креативности.

1. РАЗЛОЗИ НАСТАНКА ИНТЕЛЕКТУАЛНОГ ВЛАСНИШТВА И ПРАВА

Међу теоретичарима влада уверење да просто компетитивно тржиште, ван посебне законске обавезе (обавеза), не обезбеђује ефикасну алокацију интелектуалне имовине, након уобичајеног распореда својинских релација права. Када имовина има нулти маргинални трошак репродукције (или нулти принос од ове), ток ренти које она, по правилу генерише у перфектној конкуренцији је, такође, нула. Међутим, ако је тако, иницијална производња која кошта, се неће никад предузети, корисна иновација се не би десила, иако би друштвена ефикасност то тражила.¹⁾ Зато, стварање интелектуалне имовине је упућено на институције и права, које очигледно нису део перфектног компетитивног (простог) тржишта. Интелектуална својина, патенти и ауторска права, су примери институција где се заштићује општи и посебни интерес за развојем интелектуалних креација и знања.

Институцијама интелектуалне својине и права се стварају (правно-креирани) монополи који контролишу коришћене интелектуалних добара, да би се њима обезбедило довољно подстицаја за њихово успостављање. Њихов негативни утицај је двојак. Ови монополи повећавају висину ренти које припадају посебним добрима и тиме подстичу алокацију у правцу јачања производње тих креативних добара-роба. Тиме се подстичу циклуси нових убирања ренти чиме се креативност и њени производи трансформишу у рентабилне процесе и артикле. Креирани монополи, с друге стране, неодмерене количине фактора алоцирају на производњу која није увек профитабилна. Таква алокација која вуче средства из друге производње, реметећи опште производно-потрошне процесе мора бити предмет контроле. Уз аспекте нетржишне и нелојалне алокације и конкуренције, јавља се и нетржишно ограничавање диминације и потрошње прецењених интелектуалних добара. Ова прецењеност и тренд монополске концентрације у руке мањег броја субјеката противречи императивима бржег и уједначеног развоја. Отуда, јавља се неопходност регулације-нормирања односа у циљу неопходне контроле противречности из дејстава монопола.²⁾

Овде се може повући паралела са скупом правних правила којима се уређују они друштвени односи који настају међу људима

- 1) Arrow, K. (1962): Economic Welfare and the Allocation of Resources for Invention, in Nelson, R. (Ed): The Rate and Direction of Inventive Activities, Princeton University Press. Takode, u Lambertson, D. (Ed) (1971): Economics of Information and Knowledge, Penguin Books
- 2) Klemperer, P. (1990): How Broad Should the Scope of Patent Protection Be? RAND Journal of Economics 21, (Spring), pp. 113-130.

и фирмама који се односи на непосредно привредно искориштавање ствари, или краће - скуп правних правила којима се креира право поводом конкретних ствари. Ту можемо уочити дефиницију стварног права у објективном смислу за реалне предмете. У субјективном условном смислу, стварно право су у суштини различита овлашћења у погледу ствари која субјектима права у стварно-правним односима признају (државне) норме објективног права.

2. ПРАВО СВОЈИНЕ УОПШТЕ И ИНТЕЛЕКТУАЛНА СВОЈИНА КАО ПОЈАВА

Право својине, у најгенералнијем смислу, је субјективно апсолутно грађанско право (лица). Свако лице је дужно да се уздржава од повреде права својине другог лица. Право својине може бити повређено одузимањем ствари власнику или ометањем тог правно формулисаног права. У тим ситуацијама, правно, настаје захтев власника за заштиту права својине односно постоји овлашћење на подношење својинске (петиторне) тужбе.³⁾

Право својине је субјективно стварно право из кога произилази, по дефиницији, највиша правна и фактичка власт на конкретне ствари. Власник ствари је овлашћен да ствар: држи, користи и њоме располаже у границама одређеним законом. Овлашћење (правног) држања омогућава власнику да има фактичку власт на ствари односно државину која се може правно штитити. Ово овлашћење може имати и лице које није власник. Овлашћење коришћења се односи на употребљавање ствари у складу са потребама власника односно ради убирања плодова које нека ствар даје. Овлашћење располагања обухвата две могућности власника: да ствар фактички и правно располаже. Фактичко располагање се испољава у предузимању материјалних аката који утичу на супстанцу ствари (предмет), али тако да се поводом дате ствари не заснива неки правни однос. Правно располагање је могућност власника да закључује разне правне послове који за предмет имају овакву конкретну ствар. Тако, на основу уговора о продаји или размени власник може на друго лице пренети право својине на целој ствари тако да он престаје бити власник. Право својине је, по основној природи, диспозитивно, јединствено, једноврсно, рекадентно, независно и незастариво.

Ограничења права својине лица могу бити општа (ограничавају вршење сваког права својине) или посебна (предвиђена за

3) Besen, S. & Raskind, L. (1991): An Introduction to the Law and Economics of Intellectual Property, *Journal of Economic Perspectives*, Volume 5, Number 1, Winter, pp. 3-27.

одређене ствари или поједине правне ситуације). Она се могу састојати у правној дужности власника да у погледу ствари нешто трпи или пропушта (негативно ограничење) или да нешто даје или чини (позитивна ограничења) што не би овај био дужан да даје или чини. Ограничења права својине могу настати на основу закона, на основу одлуке државног органа (суда или органа управе) или на основу правног посла, а сва се могу тицати субјеката или обима и садржине права својине. Страна физичка и правна лица, тако у највећој већини данашњих законодавстава, могу стицати право својине над покретним стварима, као и домаћа лица. Право својине над непокретностима на територији Србије на пример, могу стицати ови ако обављају делатност у Србији, а оне (непокретности) су им неопходне за обављање те делатности (наравно, само под условима реципроцитета).

Истичу се и садржинска ограничења права која произилазе из опште забране злоупотребе права својине, суседског права и ограничења у друштвеном интересу. Суседско право је скуп норми којима је уређен однос власника блиских (суседних) непокретности, чије је коришћење узајамно зависно због тога што се међусобно граниче или се, према месним обичајима, сматрају суседним.

Законско право на пример прече куповине овлашћује једно лице (имаоца права прече куповине) да захтева од власника ствари, који намерава да је прода, да прво њему ствар понуди на продају. Ако власник ствари прво имаоцу права прече куповине не понуди ствар на продају него је прода трећем лицу, ималац овог права је овлашћен да тужбом пред судом поништи уговор о продаји и захтева да се ствар њему прода под истим условима. Закон о промету непокретности установљава и право прече куповине сувласника непокретности. Право прече куповине примењује се на земљиште (пољопривредно, грађевинско, шуме и шумско земљиште), зграде (пословне, стамбене, стамбено - пословне, економске и др.), посебне делове зграда (станове, пословне просторије, гараже и гаражна места) и друге грађевинске објекте. Сувласник непокретности који намерава да прода свој сувласнички део дужан је да га претходно понуди осталим сувласницима. У случају кад има више сувласника, првенство у остваривању права прече куповине има сувласник са већим сувласничким делом. Ако има више сувласника који имају право прече куповине, сувласник непокретности има право да одлучи коме ће од њих продати свој део непокретности.

За стицање права својине на непокретним стварима, поред постојања пуноважног уговора (који мора бити закључен у писменој форми и, сходно нашем законодавству, оверен у суду) потребан је и одговарајући начин стицања. На основу правног посла право

својине на непокретност стиче се код нас уписом у јавну књигу или други одговарајући начин одређен законом.

На основу пуноважног правног посла право својине на покретну ствар стиче се предајом ствари у државину стицаоца овог права.

У уговору о продаји продавац покретне ствари се може обавезати и да преда ствар купцу одмах након закључења уговора уз задржавање права својине, све док купац не исплати цену у потпуности (*pactum reservati dominii*). Овај вид продаје представља изузетак од правила да се својина на покретној ствари стиче предајом, а најчешће се уговара у продаји са рочним отплатама цене. Продајом и предајом ствари купац, по правилу, стиче овлашћење да је држи и редовно (привредно) искоришћава ствар, а не да и њоме располаже.

Постоје и други начини стицања својине: спајање и мешање (својинско), грађење објекта на туђем земљишту, одвајање плодова, одржај (имовине), стицање имовине од невласника, окупација, налажење изгубљене ствари, конфискација, национализација, експропријација и слине правно утврђене ситуације.

Право својине престаје: кад друго лице стекне право својине на истој ствари, напуштањем ствари (дереликција), пропашћу ствари и у другим случајевима правно одређеним законом.

Интелектуална својина може да се нађе свуда - у књигама, филмовима, компакт дисковима, ДВД дисковима, софтверу, у сваком сложенијем предмету као што су нпр. аутомобили, рачунари, лекови, разне врсте биљака, као и у свему што је настало захваљујући напретку у науци и култури или уметности. У модерном упоредном праву општи термин "интелектуална својина" је прихваћен као заједнички сложени назив за право индустријске својине и ауторско право.

Предмет заштите права интелектуалне својине су духовно-културне творевине и одређено право твораца ових и аутора, на резултате свог интелектуалног стваралаштва. Одавде и потиче назив власништва квалификован као *интелектуална својина*. Интелектуална својина представља, по природи класификовања, креације ума, као што су проналасци, литерална и уметничка дела, симболе, имена, слике, и дизајн у трговини, и слично формулисање апстрактно-симболичког облика. Уобичајено је у правној теорији да се наведена права интелектуалне својине систематизују и класификују на следећи начин:

- 1) ауторско право: књижевна, уметничка и научна дела; интерпретације уметника и интерпретатора и извођења

уметника извођача, фонограми и радио-дифузне емисије;

- 2) права индустријске својине: проналасци на свим пољима људске делатности; знакови разликовања (жигови, ознаке порекла); индустријско обликовање односно дизајн (моделу, узроци); и заштита од нелојалне конкуренције.⁴⁾

У нашој правној теорији још увек није у потпуности прихваћен заједнички (правни) назив интелектуална својина као јединствен, генерички појам за право индустријске својине и ауторско право. Међутим, у последње време, углавним и посредством медија, овај појам улази у ширу употребу и у стручним круговима и литератури.

Права интелектуалне својине уступају се лицима права у складу са националним законима и међународним конвенцијама. Међународне конвенције имају за задатак да ускладе различите националне системе заштите, како би права интелектуалне својине могла да се остваре на основу једне регистрације у више земаља.

Систем правне заштите интелектуалне својине, у најопштијем погледу, тако је пројектован да од њега имају користи и његов творац и друштво у целини. Заузврат, овако пруженој правној заштити друштво има и вишеструке користи од таквих права као што су одржавање лојалне конкуренције и охрабривање производње најразноврснијих потребних роба и услуга. Овде се, наима, ради о унапређењу технолошког и културног развоја и обogaћивању укупне количине општег знања. Интелектуална својина неког облика се правно-фактички штити на тај начин што се проналазачу, ствараоцу или аутору, зависно од врсте права које ужива, даје ексклузивно право да комерцијално користи своје остварење у ограниченом-дефинисаном временском периоду. Носилац права може њиме да располаже на разне начине, зависно од врсте права.⁵⁾

Постојећи међународни систем заштите интелектуалне својине је заснован на бројним међународним конвенцијама. Пословима у вези са овим конвенцијама државе-чланице руководе кроз органе који раде под окриљем две специјализоване агенције Уједињених нација и то: Светске организације за интелектуалну својину

4) Весна Бесаровић, Интелектуална својина, индустријска својина и ауторско право, Институт за међународну политику и привреду, Чигоја штампа, Београд, 2000.

5) Види исто и Весна Бесаровић, Саветодавни извештај о развоју правне заштите интелектуалне својине у Србији и Црној Гори у контексту захтева ЕУ процеса Стабилизације и придруживања и приступа WTO, AIA Izveštaj SCEPP-a, br. 1, Savetodavni centar za ekonomsku i pravna pitanja i G17 institut, Beograd, maj 2003, str. 16

(WIPO) и UNESCO -а. Две најзначајније конвенције, које поштују скоро све државе савременог цивилизованог света, су позната Париска конвенција за заштиту индустријске својине, као и позната Бернска конвенција за заштиту литерарних и уметничких дела. Осим ове две, постоји још низ других конвенција за регулацију односа у овој сфери. Међу њима треба истаћи две кључне: Конвенцију о оснивању Светске организације за интелектуалну својину (WIPO) и Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине (познати TRIPS).⁶⁾

Међународни уговори из области ауторског и сродних права су дељиви на неколико класификационих целина. Они се могу представити у пет основних група (од групе А-Е):

Група А. *Међународни уговори из области ауторског права* где спадају:

- Бернска конвенција о заштити књижевних и уметничких дела⁷⁾;
- Светска (Универзална) конвенција о ауторском праву;
- WIPO – Уговор о ауторском праву;
- Затим, на ове се надовезују међународни уговори из области сродних креаторских-културних права:
- Међународна конвенција о заштити уметника извођача, произвођача фонограма, и установа за радио-дифузију (Римска конвенција);
- Конвенција о заштити произвођача фонограма од неовлашћеног умножавања
- њихових фонограма (Женевска конвенција);
- Конвенција о дистрибуирању сигнала за пренос програма преко сателита;
- WIPO уговор о интерпретацијама и фонограмима;

Група Б. *Међународни уговори из области индустријске својине* где спадају:

- Међународни уговори о заштити патената;
- Париска конвенција о заштити индустријске својине;
- Уговор о сарадњи у области патената (РСТ);

6) Исто, види The Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS), (Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине, укључујући и трговину кривотвореном робом), WTO/GATT

7) Види Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works

- Стразбуршки аранжман о међународној класификацији патената;
- Будимпештански споразум о међународном признању депозита микроорганизама ради поступка патентирања;
- Конвенција о Европском патенту (КЕР);
- Конвенција о евроазијском патенту;
- Затим, следе у посебној подгрупи и међународни уговори о правној заштити модела и узорака (односно индустријског дизајна):
- Хашки споразум о међународном пријављивању узорака и модела;
- Локарнски аранжман о установљењу међународне класификације индустријских узорака и модела;

Група Ц. *Међународни уговори о заштити жига* где спадају:

- Мадридски аранжман о међународном регистровању жигова;
- Протокол уз Мадридски аранжман о међународном регистровању жигова;
- Ницански аранжман о међународној класификацији производа и услуга ради регистровања жигова;
- Бечки споразум о установљењу међународне класификације фигуративних елемената жигова;
- Уговор о жиговном праву;

Група Д. *Међународни уговори о заштити ознака порекла* где спадају:

- Мадридски споразум о сузбијању лажних ознака порекла на производима;
- Лисабонски аранжман о заштити ознака порекла и њиховом међународном;
- регистровању;

Група Е. *Остали међународни уговори* из области индустријске својине где на пример спадају и:

- Уговор о интелектуалној својини у вези са интегрисаним колима;

- Међународна конвенција о заштити нових биљних сорти.⁸⁾

Овим горњим инструментима се, наравно, не исцрпљује списак битних докумената за регулисање сфере интелектуалне својине. Они само илуструју опсег основних правила у овој области власништва и права. Динамика промена установа и појава непрекидно генерише стални развој регулације у проблематици интелектуалне својине.

У новије време област интелектуалне својине се, између осталих сфера, убраја у она битна економска подручја која је потребно регулисати на међународном нивоу. Са настанком интелектуалне својине расле су и економске противречности и подстицаји, као и неопходност отклањања контрадикција и усаглашавања законодавстава на локалном и међународном плану. Монополи који се креирају увек су врста дисторзије перфектног економског и општег амбијента. То уводи елементе економске неефикасности и неконзистентности што утиче на умањење или ревидирање добитака и предности који су резултат повољне алокације ресурса, у правцу монопола. Један од начина да се барем у грубим цртама изједначе основе регулисања односа у овој области је доношење уговора о трговинским аспектима креативне интелектуалне својине под окриљем Светске трговинске организације (WTO).

Различитост националних законодавстава по питању обухватности, расположивости и домета права на интелектуалну својину и одсуство ефикасних процедура и средстава присиле на поштовање норми правне заштите, креирале су видне неконзистентности. Ово је довело до актуелизације ових проблема још у оквиру Уругвајске рунде у ГАТТ-у.

Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине (TRIPS), укључујући и трговину кривотвореном робом, чини анекс 1(ц) Споразума из Маракеша, којим се, као што знамо, установљава Светска трговинска организација, а који је закључен 15. априла 1994. године.

Земље чланице Светске трговинске организације (WTO) приступањем Споразуму о оснивању WTO-а су се обавезале да прихвате и Споразум о трговинским аспектима права на интелектуалну својину.

Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине (TRIPS) се, у зависности од права која регулише, наслања на одредбе конвенција које су усвојене пре њега, а то су:

8) Види и Зборник радова, Мултилатерални трговински преговори – услуге, инвестиције и интелектуална својина, Конзорцијум економских института Југославије, Београд, 1989

- Париска конвенција о заштити индустријске својине (из 1967. године)⁹⁾;
- Бернска конвенција за заштиту књижевних и уметничких дела (из 1971. године);
- Римска конвенција о заштити уметника извођаца, произвођаца фонограма и радио дифузних организација (из 1961. године);
- Уговор о интелектуалној својини у вези са интегрисаним колима (из 1989.године).

Треба запазити да је TRIPS-споразум је најобухватнији мултилатерални споразум о интелектуалној својини. Овај Споразум покрива следеће битне области интелектуалне својине:

- ауторско и сродна права;
- жигове;
- географске ознаке;
- индустријски дизајн;
- патенте;
- шеме (топографије) интегрисаних кола;
- заштиту неоткривених информација;
- контролу праксе ограничавања конкуренције у уговорима о лиценци.

Сврха TRIPS-а је да смањи поремећаје у међународној трговини и, узимајући у обзир потребу за унапређењем ефикасне заштите права интелектуалне својине, регулише адекватну правну заштиту ове својине, тако да ова регулатива не постане баријера слободној трговини, већ да буде њен подстицај услов напретка.

Споразумом је направљен напор да се спорови везани за трговинске аспекте права интелектуалне својине решавају путем мултилатералних поступака у WTO-у. Чланице TRIPS-а могу, али нису обавезне, да примене у свом законодавству обимнију заштиту него што се то захтева овим Споразумом, под условом да таква заштита није у супротности са одредбама споразума. Државе-чланице су слободне да саме одреде одговарајући начин примењивања одредби овог основног споразума у оквиру сопственог правног система и праксе.

Споразумом се инсистира на сарадњи између између нове Светске трговинске установе (WTO) и Светске организације за ин-

9) Види Paris Convention for the Protection of Industrial Property

телектуалну својину (WIPO), као и између других одговарајућих међународних организација и тела.

Споразум TRIPS садржи:

- Део I под називом “Опште одредбе и основни принципи”, затим
- Део II “Стандарди везани за важење, обим и коришћење права интелектуалне својине”, са подцелинама везане за: 1. Ауторско и сродна права; 2. Жигови; 3. Географске ознаке; 4. Индустијски модели и узорци; 5. Патенти; 6. Шеме (топографије) интегрисаних кола; 7. Заштита неоткривених информација; 8. Контрола праксе ограничавања конкуренције у уговорима о лиценци.
- Део III “Спровођење права интелектуалне својине“, односно подцелине: 1. Опште обавезе; 2. Грађански и управни поступци и правна средства; 3. Привремене мере; 4. Специјални захтеви који се односе на мере на граници; 5. Кривични поступци.
- Део IV “Стицање и одржавање права интелектуалне својине и одговарајући интерпартес поступци“, потом
- Део V “Спречавање спорова и њихово решавање“ и
- Део VI “Прелазне одредбе“. Напошетку следе Институционалне одредбе односно
- Део VII “Завршне одредбе“.¹⁰⁾

Овај Споразум, који ће бити предмет каснијег посебног излагања и анализе, се заснива на два основна битна позната принципа трговине:

1. Обавези поштовања третмана на основу које се у области заштите интелектуалне својине признаје једнак третман домаћем и страном субјекту односно свака се чланица обавезује да неће дати неповољнији третман страним држављанима у односу на своје држављане по основу заштите њиховог права на интелектуалну својину (што представља принцип недискриминације).
2. Начелу најповлашћеније нације којом се предвиђа да свака предност, олакшица, привилегија или имунитет коју једна чланица WTO одобрава другој у домену остварења права и трговине правом на интелектуалну својину, се мора безусловно и одмах да прошири и на остале чланице споразума.

10) Види споразум TRIPS, Final Provisions

Овим принципима се прикључују и остали битни економски принципи ГАТТ-а и WTO-а, где сагледавамо да интелектуална својина има карактер робе која се манифестује у комплексном економском амбијенту.

3. ПОКУШАЈ ОДРЕЂЕЊА ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ СВОЈИНЕ И ПРАВА

Ауторским правом се штите ауторска дела, тј. оригиналне духовно-културне творевине аутора, изражене у одређеној форми без обзира на њихову уметничку, научну или другу вредност, њихову намену, величину, садржину и начин испољавања, као и допуштеност јавног саопштавања њихове садржине.¹¹⁾ Ауторском делом се сматрају:

- Писана дела (књиге, брошуре, чланци, преводи, рачунарски програми укључујући и припремни материјал за њихову израду и др.)
- Говорна дела (беседе, предавања и др.)
- Драмска, драмско-музичка, кореографска и пантомимска дела и дела која потичу из фолклора
- Музичка дела
- Филмска дела
- Дела ликовне уметности (цртежи, графике, слике, скулптуре и др.)
- Дела архитектуре, примењене уметности и индустријског обликовања
- Картографска дела (географске карте, топографске карте)
- Планови, скице, фотографије и макете
- Позоришна режија

Ауторско право се, по дефиницији, у савременим законодавствима састоји из моралних и имовинских права. Морална права припадају аутору дела или његовом наследнику, док имовинска права могу бити предмет дефинисаних уговора о уступању или преносу права.

Имовинска права аутора су у модерним законодавствима већине држава су:

11) Види Universal Copyright Convention, WIPO

- право на економско искоришћавање свог дела;
- права на правичну накнаду за искоришћавање ауторског дела од стране другог лица, осим ако уговором није изричито другачије одређено;
- право да другом забрани или дозволи бележење или умножавање свог дела;
- право да другом забрани или дозволи стављање у промет примерака ауторског дела;
- право да другом забрани или дозволи давање у закуп примеарка ауторског дела;
- право да другом забрани или дозволи давање на послугу примерака ауторског дела, ако је ауторско дело рачунарски програм ;
- право да другом забрани или дозволи извођење свог ауторског дела;
- право да другом забрани или дозволи представљање свог ауторског дела;
- право да другом забрани или дозволи емитовање свог ауторског дела;
- право да другом забрани или дозволи јавно саопштавање дела;
- право да другом забрани или дозволи прилагођавање, аранжирање и друге измене дела;
- право да другом забрани или дозволи да се његово дело које се емитује истовремено саопштава публици на јавним местима;

Морална права су у већини поредака, укључујући и у нашем следећа:

- аутор има право да му се призна ауторство на делу;
- аутор има право да његово име или псеудоним буду назначени на сваком примерку дела или наведени приликом сваког јавног саопштавања;
- аутор има право да објави своје дело;
- аутор има право да се противи изменама свог дела или јавном саопштавању дела у измењеној или непотпуној форми;
- аутор има право да даје дозволу за прераду свог дела;
- аутор има право да се супротставља употреби дела којом би се нарушили његова части или углед.

Морална права аутора не могу бити предмет уговора о уступању или преносу ауторског дела, тј. не могу се уступати или преносити трећим лицима.

Уговором се ауторско право може уступити на искључив или неискључив начин. Искључивим уступањем ауторског права, стичалац ауторског права је једини овлашћен да користи ауторско дело и да га уз сагласност аутора даље пренесе на трећа лица. Право које стичалац ауторског права преноси трећим лицима је неискључиво, али уговором може бити и другачије одређено.

Стицалац неискључивог ауторског права не може даље уговором преносити то право, нити може трећим лицима забранити искоришћавање ауторског дела.

Код нас, ако уговором није назначено да се ради о једном или другом облику уступања, сматраће се да је извршено неискључиво уступање.

Ауторско дело се код нас не може регистровати у смислу у ком се то може урадити за права индустријске својине, али се ауторско дело може евидентирати и депоновати пред Заводом за интелектуалну својину Србије. Ауторско дело се евидентира и депонује подношењем пријаве за увођење у евиденцију и депоновање ауторског дела.

На сродан начин се уређују и односи везани за друге облике интелектуалног власништва. Посебан случај нпр. представља проблематика примене жига као сродног облика права-обавеза.

Жиг је право којим се штити знак који у промету служи за разликовање робе, односно услуга једног физичког или правног лица од исте или сличне робе, односно услуга другог физичког или правног лица. Све робе односно услуге су сврстане у 45 класа. Ово разврставање у класе је извршено Ничанским аранжманом чији је потписник и Србија (и Црна Гора). Не постоји ограничење у погледу броја класа за које се жиг пријављује или региструје, све док су робе односно услуге за које се жиг пријављује или региструје правилно разврстане (на основи 45 класа Ницанског аранжмана).

Жиг заштићен у Србији нема дејство ван територије Србије, односно да би важио у још некој земљи мора се у тој земљи и заштити подношењем националне пријаве. Међутим, уколико је лице заинтересовано за заштиту у више земаља, то се може извршити на један од следећа три начина:

- подношењем националних пријава жига у земљама од интереса;

- подношењем међународне пријаве жига у којој ће бити назначене земље од интереса. У случају подношења међународне пријаве, мора постојати претходно и национална пријава која ће бити основ за међународну регистрацију. Међународно регистровање жига се врши у складу са Мадридским аранжманом о међународном регистровању жигова и Протоколом уз Мадридски аранжман о међународном регистровању жигова.¹²⁾ И национална и међународна пријава се подносе Заводу за интелектуалну својину Србије, који по пријему међународне пријаве исту прослеђује Светској организацији за заштиту индустријске својине (ВИПО), а WIPO потом такву пријаву прослеђује на испитивање националним заводима назначених земаља;
- подношењем пријаве комунитарног жига (СТМ) пред Уредом за хармонизацију унутрашњег тржишта (ОХИМ), чиме се заштита може остварити у свим земљама чланицама Европске Уније.

Носилац права на жиг има искључиво право да описану ознаку заштићену (правно) установом жига користи за обележавање робе, односно услуга на које се тај знак односи и да другим лицима забрани да исти или сличан знак неовлашћено користе за обележавање исте или сличне робе односно услуга ако је сличност таква да може да изазове забуну у промету.

Власник регистрованог жига је обавезан да такав жиг користи за робу односно услуге за које је жиг регистрован. У нашем законодавству важи да уколико се жиг не користи у периоду дужем од пет година од дана регистрације или у периоду дужем од пет година од дана последњег коришћења, на захтев заинтересованог лица, такав жиг може бити поништен услед неупотребе. Наиме, иако жиг по суштини јесте монополистичко право, могућност да жиг који се не користи буде поништен је институт познат свим савременим законодавствима а уведен је са циљем да се фактичко стање (стављање робе односно услуга под одређеним жигом у промет) доведе у склад са правним стањем (регистрација жига).

Право на жиг је монополистичко право, те стога носиоцу права на жиг даје право да спречи сваку неовлашћену употребу жига од стране трећих лица. Такође, право на жиг даје носиоцу права гаранцију да ће стављање у промет робе и услуга под заштићеним жигом бити неометано од стране трећих лица.

12) Madrid Agreement Concerning the International Registration of Marks

Надаље, у оквиру сродних права, слично је и са правом на дизајн. Ово право је корелирано или идентично праву индустријске својине односно представља њен део.

Лице које намерава да поднесе пријаву дизајна, како би било сигурно да идентичан дизајн није већ заштићен, може Заводу за интелектуалну својину поднети захтев да се изврси претрага кроз Националну и Међународну базу за тај дизајн (захтев за ресерш). Носилац права на дизајн има, по правилу, искључиво право на економско искоришћавање заштићеног дизајна и право да такво коришћење дизајна ускрати сваком трећем лицу.

Право на дизајн се може пренети уговором о преносу. Такав пренос се на захтев стипендијара права уписује у Регистар дизајна који се води у Заводу за заштиту интелектуалне својине Србије. Право на дизајн може бити и предмет уговора о лиценци који се такође на захтев носиоца права на дизајн може уписати у Регистар дизајна.¹³⁾

Право на дизајн је, наиме, монополистичко право, те стога носиоцу права на дизајн даје право да спречи сваку неовлашћену употребу дизајна од стране било којих трећих лица. Такође, право на дизајн даје носиоцу права гаранцију да ће стављање у промет дизајна заштићених правом на дизајн бити неометано од стране трећих лица.

ЗАКЉУЧАК

Сагледавајући наведене аспекте ових права и обавеза, можемо овде прихватити одређење да је *интелектуална својина* производ људског интелекта са тржишном вредношћу у неком времену, који је власништво појединца или организације (односно лица), и који према томе може да врши избор у погледу слободног коришћења, располагања или уступања другом лицу и лицима, с тим да, у границама предвиђеним законом и другим правним изворима, контролише његову даљу употребу, располагање и коришћење. Производ интелекта је роба, а и сам процес креације овог духовно-културног њеног установљавања. Овај процес исказив кроз тржишне вредности, такође, представља производ интелекта који треба да буде одређен као интелектуална својина. Интелектуално власништво је недодирљива својина апросторног облика која има своју неопходну друштвену заштиту у циљу формулације ограничења употребе производа-робе, кроз правни однос.

13) Види Hague Agreement Concerning the International Deposit of Industrial Designs

Право на *интелектуалну својину* је диспозитивно, грађанско право над власништвом горе описаног вида где се штити припадност и располагање истом (својином над интелектуалним производом), кроз креацију обавеза других лица у односу на креатора власништва. Право је ту гарантовано државом. Власник ове, условно, интелектуалне ствари и процеса је овлашћен да ту ствар (или процес): користи, држи, и њоме располаже у границама одређеним законом (и евентуално утврђеним уговором). Овлашћење држања омогућава власнику да има фактичку и правну власт на интелектуалне ствари-процесе.

ЛИТЕРАТУРА

- Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works
 Paris Convention for the Protection of Industrial Property
 The Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS)
 Зборник радова, Мултилатерални трговински преговори – услуге, инвестиције и интелектуална својина, Конзорцијум економских института Југославије, Београд, 1989
 Patent Cooperation Treaty (PCT)
 Universal Copyright Convention
 Hague Agreement Concerning the International Deposit of Industrial Designs
 Madrid Agreement Concerning the International Registration of Marks
 International Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organizations, generally referred to as the “Rome Convention.”
 Arrow, K.(1962): Economic Welfare and the Allocation of Resources for Invention, in Nelson, R. (Ed): The Rate and Direction of Inventive Activities, Princeton University Press. Takode, u Lamberton, D. (Ed) (1971): Economics of Information and Knowledge, Penguin Books.
 Klemperer, P. (1990): How Broad Should the Scope of Patent Protection Be? RAND Journal of Economics 21, (Spring)
 David, P. (1992): Knowledge, Property and the System Dynamics of Technological Change, Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics,
 Dasgupta, P. (1988): Patents, Priority and Imitation, or the Economics of Races and Waiting Games, Economic Journal, 98, March
 Besen, S. & Raskind, L. (1991): An Introduction to the Law and Economics of Intellectual Property, Journal of Economic Perspectives, Volume 5, Number 1
 Mazzoleni R. & Nelson, R. (1998): Economic Theories about the Benefits and Costs of Patents, Journal of Economic Issues, Vol. XXXII, No.4

РЕЗИМЕ

Ово истраживање разматра међународну заштиту интелектуалне својине. Анализа указује на развијеност прописа на међународном плану и даје пресек важнијих уговора у овој сфери. Презентовани су инструменти од Париске конвенције до Споразума о трговинским аспектима права интелектуалне својине ТРИПС. Дошло се до закључивања да треба ближе дефинисати основне појмове интелектуалне својине и права над њом.

Клучне речи: својина, интелектуална својина, право, политика, информација

Igor Janev

BASES OF INTELLECTUAL PROPERTY AND THE PROBLEM OF ITS DEFINITION

SUMMARY

The paper analyses the international protection of intellectual property rights. Analyses points out the diversity in regulations at the international level and inform us of the most important conventions in the field of intellectual property rights. It presents the chronology, from Paris Convention for the Protection of Industrial Property to Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights and necessity to define intellectual property and intellectual property rights.

Keywords: property, intellectual property, law, politics, information